

ad praeivum iudicium credibilitatis (art. 1 ad 1um). Quarto quantum ad proprietates (art. 9-10, et Q. 4. art. 8). Quinto demum quantum ad ea in qua debet de necessitate salutis explicite ferri (art. 5-8). — Doctrina autem de essentia actus fidei sequenti propositione constat.

THESIS XV.

¶ Actus fidei ad salutem necessariae est actus non ad voluntatem, sed ad intellectum elicitive pertinens, et non consistit in fiducia qua unusquisque sibi applicat promissiones divinas de remissione peccatorum, sed in assensu firmo quo a Deo revelata vera esse credimus, propter solam auctoritatem Dei revelantis qui nec falli nec fallere potest.

§ I.

Circa essentiam actus fidei duae sunt principales errantium classes. Una est eorum qui fidei actum ad ordinem scientiae reducunt. Initiatorem habuerunt saeculo XIII Raymundus Lullus, cuius positiones ab Alexandro IV et Gregorio XI damnatas (¹), hac nostra aetate sub alia forma renovaverunt Hermes, Froschammer, aliique rationalismo plus minusve infecti auctores. « Rationalistae loquuntur et ipsi de fide religiosa, sed fidem cuius motivum sit auctoritas Dei revelantis, nullam possunt admittere, cum ipsam Dei locutionem seu revelationem negent. Unde nomine fidei generatim non aliud intelligunt quam rationalem scientiam rerum ad Deum et ad religionem pertinentium. Pro diverso autem modo quo scientiam constituunt, etiam fidem religiosam solo nomine retento alii aliter concipiunt (²). Verum

(¹) Denzinger, n. 474, seq.

(²) Pro aliis fides est quidam sensus dependentiae qui cum rationali natura cohaerens, dicitur esse unica essentialis nota verae religionis. Pro aliis est mentis assensus in ea quae non immediate, sed solum mediante demonstratione, vera intelliguntur. Pro Kantianis est idearum religiosarum approbatio propter exigentiam practicam vitae moralis. Cf. Franzelin, App. ad tractatum de Tradit. cap. 2, Coroll. 2.

« hac quoque in fundamentali notione fidei, derivatio aliqua doctrinae a rationalismo ad semirationalismum locum habuit. Semirationalistae docent, omnem firmam persuasionem de Deo et de rebus divinis esse fidem illam propriam dictam a qua fidibus denominantur, etiamsi veritas teneatur solummodo propter perspectum intrinsecum nexum idearum. Imo dicunt, sensu subtilissimo fidem esse ac dici debere ex. gr. cognitionem existentiae Dei, ad quam ex consideratione huius universi perveniat ». Ita annotatio 14^a in primum schema Constitutionis de doctrina catholica, Vaticanorum Patrum examini propositum (¹).

Porro huiusmodi errores ab ipsa Vaticana Synodo reprobati, cap. 2 de fide (²), nonnisi indirecte et in obliquo attinguntur per praesentem propositionem, quoniam ex antea dictis de obiecto fidei, satis superque videntur exclusi. Re enim vera, semel ac admittitur fidei actum ad intellectum pertinere, et in quodam mentis assensu consistere, tota pro nunc cum heterodoxis controversia reducitur ad eam quae est circa obiectum, et praesertim circa obiectum formale seu motivum assensus, ut supra, Thes. 9 § 1. Et quia non oportet rem actam iterum ad trutinam revocare, ideo ab ulteriori demonstratione supersedendum.

Iuvabit tamen aliquid hic obiter observare quoad genesim haeresis semirationalistarum, quae eo periculosior invenitur, quod independentiam rationis simul cum existentia divinae revelationis conciliare tentat. Nimurum totius erroris radix est in praedicta rationalistica conceptione actus fidei, cui non iam divinam auctoritatem motivum unicum assignant, sed imo motivum predominans ac supremum praestituunt rationem scientificam, quaecumque tandem illa sit, juxta varios modos quibus pro arbitrio scientiam definire placet. « Si exclusa falsa credulitate, inquit Hermes, Introd. philos. ad theol., velimus fidem definire, dicendum est fidem esse in nobis statum certitudinis seu per-

(¹) Collect. Lacens. Tom. 7, pag. 527.

(²) « Si quis dixerit, fidem divinam a naturali de Deo et rebus mortalibus scientia non distingui, ac propterea ad fidem divinam non requiri ut revelata veritas propter auctoritatem Dei revelantis credatur, anathema sit ».

« missionem specialis misericordiae, non tam ad fidem quam ad praesumptionem pertinere contendunt. Deinde in facultate et potentia animi quae sedes est fidei, siquidem illi fidem collificant in voluntate, cum fiduciam esse definiunt, ac per hoc, eam cum spe confundunt; catholici fidem in intellectu sedem habere dicunt. Denique in ipso actu intellectus; ipsi enim per notitiam fidem (dogmaticam) definiunt, nos per assensum; assentimur enim Deo, quamvis ea nobis credenda proponat quae non intelligimus ».

Probandum igitur ex divinis litteris, fidem iustificantem non esse fiduciam misericordiae, sed assensum firmum de iis omnibus quae revelavit Deus. Et non est alius opportunior locus quam ubi de propria ratione actus credendi agit S. Thomas, articulo huius quaestiones primo, docens quod credere est actus intellectus secundum quod a voluntate movetur ad assentiendum, adeoque actus qui *elicitive* ab intellectu est, et *imperative* tantum a voluntate, utpote habens pro obiecto verum, quod utique pertinet proprie ad intellectum. Cum autem multa Scripturae testimonia in huius dogmatis demonstrationem afferri possent, omnia convenienter reducentur ad fidei definitionem ab Apostolo traditam Heb. XI-1: *Est autem fides sperandarum substantia rerum, argumentum non apparentium.* De qua quidem prius videndum est, quae sit litteralis eius expositio.

Versio vulgatae quoad primum incisum differt aliquantulum ab ea quam sequitur Augustinus. Sic enim legit ipse l. 2 de pecc. mer. et remiss. c. 31, et Tract. 79 in Ioan. n. 1: *Fides est sperantium substantia.* Et ratio est quia graece habetur ἐλπίζομένων, quod cum sit verbum medium, tam active (*sperantium*), quam passive (*speratorum*) reddi potest. Verum lectio passiva, praeterquam quod constanter traditur a Patribus graecis, Basilio, Chrysostomo, et aliis, habet etiam pro se rationem intrinsecam ex contextu desumptam quam late exponit Estius in commentario (¹),

(¹) Textus graecus sic habet: Ἐστιν δὲ πίστις, ἐλπίζομένων ὑπόστασις πραγμάτων, ἔλεγχος οὐ βλεπομένων. Porro utrumque participium ἐλπίζομένων et βλεπομένων, tam activi sensus quam passivi susceptivum est. Sed si

ita ut praefera omnia esse videatur. Quidquid vero sit, sensus ad idem reddit. Si enim cum Vulgata legas *substantia rerum sperandarum*, sensus erit quod res speratae, utpote adhuc futurae, nondum habent quoad nos subsistentiam nisi in solo intellectu creditis, quatenus fides eas apprehendens ac menti repraesentans, quamdam eis anticipatam consistentiam (ὑπόστασιν) tribuit. Si autem cum Augustino vertas *substantia sperantium*, sensus erit quod fides est firmissimum sustentaculum eorum qui terrena despiciunt sperant atque exspectant aeterna, pro quanto futura illa bona praesentia iam efficit mentibus creditum. In quo sensu dictum est capite superiori eiusdem ad Hebreos epistole: *Iustus autem meus ex fide vivit*, id est, erigitur et firmatur ut in ferendis malis non deficiat, sed duret cum patientia usque in finem, donec actu consequatur beatitudinem promissam. Et haec quidem de primo inciso. — Nunc vero illud quod sequitur: *argumentum non apparentium*, nequaquam est accipendum tanquam mera prioris sententiae repetitio et veluti parallela explicatio. Nam prius sermo erat de his tantum quae futura sperantur; nunc autem sermo est de non apparentibus, quae quidem, attenta totius capituli consequentia, indifferenter extenduntur tam ad futura quam ad praeterita, tam ad speranda quam ad timenda, utputa cum dicitur: *Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei*, quod refertur ad praeteritum, et infra: *Fide Noe responso accepi de iis quae adhuc non videbantur, metuens aptavit arcam*, quod non de sperandis, sed utique de metuendis est dictum. Proinde argumentum non apparentium explicat aliam fidei formalitatem quae in eo est, ut sit

active sumitur in primo membro, consequens esse videtur ut active pariter accipiatur in secundo, et tunc absurdus evadit sensus, propter verbum illud πραγμάτων, quod iam nec ad primum membrum referri potest, nec ad secundum. Si enim referretur ad primum, versio esset: *Est autem fides sperantium substantia rerum, argumentum non videntium.* Si ad secundum: *Est autem fides sperantium substantia, argumentum non videntium rerum.* Et utroque modo sequitur absurditas, quia res nec sperantes dici possunt, nec videntes. Unde interpres quem sequitur Augustinus, referendo πραγμάτων ad secundum membrum, passive vertit ly βλεπομένων; quod tamen satis logicum non appetet si sensu activo sumatur vox ἐλπίζομένων.

firma convictio de his quae sunt inevidentia et quoad nos in seipsis obscura (¹).

His itaque praemissis de litterali sensu verborum apostoli, facile ostenduntur tria quae praesentis veritatis demonstracionem conficiunt. Primo, quod fides ab apostolo hic descripta, est ipsa fides iustificans. Secundo, quod haec fides in actu intellectus consistit. Et quidem tertio, in actu intellectus qui non simplex notitia seu apprehensio sit, sed assensus firmissimus de veritate revelatorum, utique (ut iam ex praecedentibus habetur) propter solam revelantis Dei auctoritatem.

Primo, inquam, fides ab apostolo hic descripta, est ipsa fides iustificans, seu quae prima est et fundamentalis ad iustificationem dispositio. Nam, ait Bellarminus ubi supra: « Quod apostolus hoc loco definit fidem iustificantem, negari non potest. Cum enim in capite superiori, extremo dixisset: *Iustus ex fide vivit; quod si substraxerit se, non placebit animae meae; nos autem non sumus subtractionis filii in perditionem, sed fidei in acquisitionem animae,* continuo subiungit, nullo interposito verbo: *Est autem fides sperandarum substantia rerum,* etc. Ubi vides definiri eam fidem ex qua iustus vivit, et ex qua placemus Deo, et cuius filii sumus in acquisitione animae, et a qua qui se substrahit, in perditionem ruit. Deinde in reliquo capite, non semel apostolus repetit hanc esse fidem sine qua impossibile est placere Deo (V-6), et per quam sancti omnes Deo placuerunt. Definitur igitur fides iustificans ».

(¹) Pulchre Bellarminus ex hac apostoli definitione infert differentiam fidei christiana ab aliis omnibus quae ad intellectum spectant. Nam, inquit, ea particula *substantia rerum sperandarum*, distinguit fidem christianam a fide humana: tum quia fides humana potest esse fallax, et ideo non meretur nomen substantiae, id est basis firme ac solidae, tum quia nomine rerum sperandarum intelliguntur bona divina ac coelestia ad quae fides humana non pervenit. Ea vox *argumentum*, sive convictio, distinguit fidem christianam ab opinione, suspicione, et dubitatione; ista enim non convincunt intellectum ad assensum. Denique duae illae voces *non apparentium*, distinguunt eamdem fidem a scientia et intellectu, quae non patiuntur obscuritatem, sed lumen et evidentiam requirunt.

Secundo, haec fides non est specialis fiducia qua quis confidit peccata propria propter Christi merita sibi non imputari, sed est elicitive et essentialiter actus intellectus, non voluntatis. « Id probat primo illud verbum *substantia*. Nam substantia rei futurae dicitur, quia facit praesentia ea quae alioqui sunt futura; at praesentare non est voluntatis ubi est fiducia, sed intellectus. Deinde idem probat illud verbum *argumentum*; nam ελέγχος, id est demonstratio et convictio, ad intellectum pertinet, ut etiam ipsum nomen latinum argumentum; eius enim est convinci argumentis, cuius est assentiri et iudicare. Tertio accedit illud quod sequitur: *Fide intelligimus aptata esse saecula verbo Dei*, ubi describitur actus fidei per vocem intelligendi, quae nullo modo ad fiduciam accommodari potest. Quarto idem confirmat illud: *Fide Noe metuens aptavit arcam*, ubi fidei actus non potest esse fiducia, quia fiducia non gignit metum, sed expellit; proinde fidei actus in Noe fuit credere certo futurum diluvium, nam ex illo actu credendi metus exortus causa fuit cur fabricaretur arca. Quinto denique idem probant illa verba: *Sine fide impossibile est placere Deo, nam accidentem ad Deum oportet credere quia est et inquirentibus se remuneratur sit*; ubi sine dubio per verbum credere explicatur actus fidei iustificantis, neque potest ulla ratione ipsum credere detorqueri ad fiduciam; non enim confidimus Deum esse, sed certo iudicamus et assentimur ».

Ultimo tandem, haec eadem fides est actus intellectus qui non in simplici notitia consistit, sed in assensu de re non perspicua seu inevidenti. « Id probat illud *argumentum non apparentium*. Hinc enim intelligimus fidei officium non esse, efficere ut res obscurae fiant perspicuae, sed ut credantur, etiamsi non apparent. Mire enim coniunxit Apostolus *argumentum cum non apparentium*, ut significaret fidem id facere quod faciunt argumenta, sed alio modo. Nam argumenta et maxime demonstrationes faciunt ut intellectus omnino assentiatur, sed hoc faciunt per evidentiam rei, intellectum convincendo, dum causas ipsas et proprietates aperiunt. At fides facit quidem ut intellectus omnino assentiatur, sed non per

« evidentiam rei et notitiam causae et proprietatum, sed cedendo auctoritati dicentis. Itaque in fide manet res obscura ut antea erat, sed creditur propter auctoritatem dicentis. Non igitur fides proprie loquendo est notitia (simplex), sed assensus ».

Et hanc eamdem conclusionem ex multis aliis Scripturae locis late prosequitur Bellarminus, additis etiam Patrum testimentiis caeterisque monumentis Traditionis (¹). Verum ea quae hactenus dicta sunt, abunde sufficiunt ad catholicum dogma vindicandum, praesertim cum protestantiae novitatis ne apparens quidem vestigium reperire sit in tota continenter historia christiana. Itaque sine ulla difficultate tanquam indubitata iam accipitur haec actus fidei definitio: *Firmus assensus mentis in veritates a Deo revelatas ob ipsius revelantis Dei auctoritatem*, in qua quidem definitione omnes ad unum conveniunt catholici. Sed quia, cum ad scientificam determinationem devenitur, non una est explicatio circa modum quo in auctoritatem divinam praedictus resolvitur assensus, ideo succedit nunc domestica controversia, pro cuius elucidatione sequens statuitur propositio.

(¹) Vide Bellarminum, loco superius citato, a cap. 6º ad 11º inclusive.

THESIS XVI.

¶ Actus fidei in sua essentia consideratus dici debet actus simplex atque omnino incomplexus, immediate innixus auctoritati Dei revelantis per praembulam cognitionem intellectui praesentatae, minime vero huic eidem cognitioni quae solum de praerequisitis est. Unde ipsa divina auctoritas reduplicative in quantum formalis obiecti munere fungitur, non cadit sub fidei actu ut quae propter seipsam creditur, iuxta notam Suarezii sententiam; neque etiam ut quae assensu immediato ex apprehensione terminorum affirmatur, iuxta Lugonis opinionem; sed pure et simpliciter ut propter quam credimus quaecumque sunt materialia fidei obiecta, ita ultimato terminando credendi motum, ut ne quaestioni quidem de ulteriori quadam resolutione locus remanere possit.

Dictum est in fine praecedentis propositionis, theologos omnes convenire in hanc actus fidei definitionem: firmus mentis assensus in veritates a Deo revelatas ob Dei revelantis auctoritatem. Sed quia haec ipsa Dei auctoritas non potest terminare fidei actum nisi sit a nobis certo cognita et asserta, duplice modo exponi posset illud « ob revelantis auctoritatem » — Primo ita: Ob Dei auctoritatem, medio tamen assensu in ipsam, sicut si crederem revelata, immediate innixus assensui quo auctoritatem apprehendo, sic resolvendo actum meum: *Credo trinitatem vel incarnationem, quia teneo Deum eam revelasse*. — Secundo ita: Ob Dei auctoritatem immediate propter seipsam, quatenus crederem revelata, innixus auctoritati per praeviam cognitionem praesentatae, non autem cognitioni praesentanti illam, sic resolvendo meum credendi actum: *Credo trinitatem vel incarnationem, non praeceps et formaliter quia teneo Deum eam revelasse, sed absolute et citra intermedium, quia revelavit*. — Et statim patet differentia, quia in priori modo ipse subiectivus actus quo assero Dei auctoritatem et revelationem, ratio mihi

« suasionis de veritate rei cognitae, in quem statum inducimur per necessarium assensum rationis theoreticae, vel per necessarium consensum rationis practicae. Haec fides rationalis est finis supremus totius philosophiae, unica vera norma hominis in hac vita, et necessaria conditio ad eius elevationem ». Et infra: « Si auctoritas designatur ut unicum motivum fidei, atque adeo ut eius fundamentum, hoc ipso intrinseca firmitas fidei subvertitur ». Cum hoc igitur fundamentali principio logice iam connectitur omnimoda negatio proprie dictorum mysteriorum quae in revelationis deposito contineantur. Aiunt itaque, veritates quidem tradi per divinam revelationem, sed eas ad unam omnes, saltem postquam semel divinitus traditae innotuerunt, posse etiam per rationem rite excultam positive explicari; imo vero, in hac ipsa explicatione repositum esse proprium ac principale philosophiae munus. At vero, veritates quae ad placita rationis exiguntur, non amplius constant iisdem notis seu conceptibus, ac dogmata hactenus credita ex. gr. SS. Trinitatis et Incarnationis Verbi, utique in eo sensu sumpta in quo credebantur. Ideo veterem sensum necessitate quadam transmutant in alium plane diversum, illumque non verentur aliquando appellare absurdum, quia eo modo quo ipsi volunt intelligi non potest. Venit ergo tanquam consequentia ultima, nova ea magisterii ecclesiastici conceptio in thesi praecedenti exposita, secundum quam sensus dogmatum ab Ecclesia vel propositorum vel definitorum non est incommutabiliter verus, sed aptatus duntaxat ad psychologiam uniuscuiusque epochae, ac per hoc, semper magis magisque epurandus usque ad aevum iamiam illucescens absolutae veritatis.

Haec igitur sunt quae de conceptione rationalistica actus fidei occasionaliter notata velim. Quibus iam praetermissis, sine mora veniendum est ad id quod in recto enuntiat praesens propositio. Est autem contra doctrinam protestanticam de fide iustificante, id est totius iustificationis radice et fundamento.

§ 2.

Alius itaque fundamentalis error in praesenti est error Protestantum, qui non solum solius fidei sufficientiam ad iustifica-

tionem adserunt et vindicant, verum etiam ipsammet *fidei iustificantis* notionem funditus evertunt: dum scilicet huius fidei essentiam, non iam in actu intellectus, sed in actu voluntatis collocant, dicentes eam nihil aliud esse quam fiduciam qua quis confidit peccata sua propter Christi merita sibi non imputari. Sciendum enim est ipsos duplum distinguere fidem, videlicet fidem dogmatum, et fidem promissionum. Rursus fides promissionum alia generalis est, alia specialis. « Generalem (dicunt), « qua credimus promissam esse omnibus creditibus salutem. « Specialem qua unusquisque sibi promissionem divinam applicans, confidit peccata omnia per Christum sibi esse dimissa. « Atque eam demum fiduciam specialis misericordiae, fidem iustificantem esse docent ⁽¹⁾ ». Caeterum fidem dogmatum quae in intellectu est, inter causas iustificationis minime recensem. Insuper illam reponunt in simplici notitia seu apprehensione revelatorum, minime vero in assensu firmo quo assentimur Deo, credentes vera esse quae ipse nobis revelavit. — At contra, doctrina catholica agnoscit quidem vocabulum fidei in divinis litteris non semper uno et eodem modo sumi, prout adiacens contextus luculenter suadet ⁽²⁾. Verumtamen fidem iustificantem, id est ad iustificationem et salutem plane necessariam, eamdem omnino cum fide dogmatum asserit et docet, atque illam unam non esse simplicem notitiam, sed assensum certum atque firmissimum ob auctoritatem primae Veritatis. « Itaque, concludit Bellarminus, « tribus in rebus ab haereticis catholici dissentient. Primum, in « obiecto fidei iustificantis, quod haeretici restringunt ad solam « promissionem misericordiae specialis, catholici tam late patere « volunt, quam late patet verbum Dei; quin potius certam pro-

⁽¹⁾ Bellarm. de iustific. I. 1, c. 4. — Cf. Trid. Sess. 6, can. 12.

⁽²⁾ Sic, Rom. III-3; *Numquid incredulitas illorum fidem Dei evacuat?* fides pro fidelitate, id est, constantia in servandis promissis accipitur. Et 1 Tim. V-12: *Primam fidem irritam fecerunt*, fides promissionem ipsam votumque significat. Et Rom. XIV-23: *Quod non est ex fide, peccatum est*, fides pro conscientia posita est. Et Ephes. IV-5: *Una fides, unum baptisma*, fidei nomine ipsum fidei obiectum designari videtur, ut sensus sit, idipsum omnes credimus.